

Postası, Son Havadis gazeteleriyle *Hayat, Fikir Hareketleri, Yedigün, Yeni Adam, Yeni Mecmua, Yarım Ay, Pazar Postası, Seçilmiş Hikâyeler, Ülkü, Varlık* ve *Türk Dili* dergilerinde deneme ve eleştiri yazıları yazmış, Fransızca'dan tercüme yapmış, devrin sanat ve edebiyat ortamına kendi düşünceleri doğrultusunda yön vermeye çalışmış, belirli çevrelerce bir otorite kabul edilmiştir. Bu çevrelerce görüşlerine daima itibar edilmiş, özellikle genç şair ve yazarlar üzerine yaptığı değerlendirmeler merak ve ilgiyle izlenmiştir. Balzac, Stendhal ve Laclos gibi Batı'nın klasik yazarlarından yaptığı çeviriler sevilerek okunmuştur.

Ataç, eski şiir anlayışına karşı çıkışları, Türk şiirine serbest tarzı getirmesi ve edebî sanatları reddetmesi dolayısıyla Garip akımını sonuna kadar desteklemiş, daha sonraki yıllarda Garip şiirine tepki olarak ortaya çıkan İkinci Yeni şairlerini de övmekten geri kalmamıştır. Denemelerinde başta sanat ve edebiyat olmak üzere dönemin kültür hayatına yön vermeye çalışmış, divan şiirini överken bir taraftan da bu şiirin artık ömrünü doldurduğunu söylemiş, bir kısım yazılarında zaman zaman Fuzûlî, Bâkî, Nâîfî, Nedîm ve Şeyh Galib gibi divan şairlerinden beyitler zikretmekten geri durmamıştır. Türk dilinde öteden beri kullanılmakta olan Arapça-Farsça asıllı kelimelere bir tarihten sonraki yazılarında amansız bir savaş açmış, dilde aşırı derecede sadeleştirmenin ateşli bir savunucusu olmuştur. Hayatı boyunca Türkçe'nin yapısına aykırı "devrik tümce" anlayışına uygun, çoğunu kendisinin uydurduğu kelimelerle yazılar yazmıştır. Bu davranışı onu, Batı dillerinin esasları olan Latince'nin okullarda mecburi ders olarak okutulmasını istemeye kadar götürmüştür.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının en ilginç şahsiyetlerinden biri olan Nurullah Ataç, sevmediği kimselerle açıkça alay ederken sevdiklerine karşı da zaman zaman öfkeli davranmaktan kaçınmaz. Zekâsı, sanat değeri taşıyan eserleri ve yetenekleri kolayca tanınması, değerli ile değersiz ayırt edebilecek edebî ve estetik zevke sahip olması, hiçbir zaman sözünü sakınmaması onun dikkati çeken özellikleri arasındadır. Devamlı şekilde edebiyat dünyasının içinde bulunmuş, fevri çıkışları, çelişkileri ve kalem kavgalarıyla hâfızalarda yer etmiş, kimi zaman övülüp samimi bulunmuş, kimi zaman objektiflikten uzak davranmakla suçlanmış, buna karşılık yazıları daima ses getirmiştir. 1958 yılında kızı Meral Tolloğlu tarafından yılın en iyi

eleştiri-deneme yazılarına verilmek üzere oluşturulan Ataç armağanı 1959'da Mehmet Fuat'a, 1960'ta da Sabahattin Eyüboğlu'na verildikten sonra kaldırılmıştır.

Eserleri: *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Klavuzu* (I-III, İstanbul 1935, İsmail Hami Danişmend, Reşat Nuri ve Ali Süha ile birlikte), *Günlerin Getirdiği* (Ankara 1946), *Sözden Söze* (İstanbul 1952), *Karalama Defteri* (İstanbul 1952), *Ararken* (İstanbul 1954), *Diyeğim* (İstanbul 1954), *Söz Arasında* (İstanbul 1957), *Okuruma Mektuplar* (İstanbul 1958), *Günce* (İstanbul 1960), *Prospero ile Caliban* (İstanbul 1961), *Söyleşiler* (Ankara 1964), *Dergilerde* (I-III, Ankara 1980). Onun tiyatro ile ilgili yazıları *Ataç'ın Tiyatro Yazıları* (haz. Müberra Bağcı Tayfur, İstanbul 2010), şiirle ilgili yazıları ise *Şiir Daima Şiir-Ataç'ın Şiir Yazıları* (haz. Şerife Çağın, İstanbul 2013) adıyla yayımlanmıştır. Otuz altı yıllık yazı hayatında seksenden çok gazete ve dergide 4000'den fazla deneme ve eleştiri yazısının büyük bir kısmı henüz kitap haline getirilmemiştir. 1920'lerden başlayarak ölümüne kadar Yunan, Latin, Rus ve Fransız klasiklerinden elliden fazla kitap tercümesi bulunan Nurullah Ataç'ın çevirdiği eserlerin tam listesi *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*'nde yer almaktadır (I, 113).

BİBLİYOGRAFYA :

Ataç'a Saygı (haz. Tahir Alangu), İstanbul 1959; *Ataç* (haz. Hikmet Dizdaroğlu – Konur Ertop – Sami N. Özerdim), Ankara 1962; *Metin And, Ataç Tiyatroda: Ataç'ın Tiyatro Eleştirileri ve Yazıları Üzerine İnceleme*, İstanbul 1963; Yılmaz Çolpan, *Ataç'ın Sözcükleri*, Ankara 1963; *Nurullah Ataç: Hayatı, Sanatı, Eseri* (haz. Saadet Ulçugür), İstanbul 1964; *Nurullah Ataç: Eleştiri Anlayışı ve Yazıları* (haz. Asım Bezirci), İstanbul 1968; *Vedat Günyol, Çalakalet*, İstanbul 1977; *Meral Tolloğlu, Babam Nurullah Ataç*, İstanbul 1980; *Cemal Süreya, Şapkam Dolu Çiçekle (Denemeler)*, İstanbul 1985, s. 5-26; İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul 2001, s. 388-394; Şerife Çağın, *Bir Şiir Eleştirmeni Olarak Nurullah Ataç*, İstanbul 2012; D. Mehmet Doğan, "Ataç, Nurullah", *TDEA*, I, 211-212; "Ataç, Nurullah", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, I, 113.

ABDULLAH UÇMAN

ATADEMİR, Hamdi Ragıp

(1909-1976)

Felsefeci, mütercim, eğitimci.

Konya'da doğdu. Saygın bir din âlimi olan ve Millî Mücadele'yi destekleyen Hacı Mehmed Râgıp Efendi'nin oğludur. İlk

eğitiminden sonra 1917'de Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi ihzarı kısmına kayı oldu. 3 Mart 1924'te medreseler kapatılınca öğrenimine Konya Lisesi'nde devam etti ve 1928'de mezun oldu. Aynı yıl Maarif Vekâleti tarafından açılan sınavı kazanarak felsefe öğrenimi görmek için Fransa'ya gitti. 1932'de Besançon ve Nancy üniversitelerinden mezun oldu. 1933'te yurda dönünce iki yıl Samsun ve dört yıl Konya liselerinde felsefe öğretmenliği yaptı. 1938'de doktora hazırlamak amacıyla Almanya'ya gittiyse de II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine yurda döndü.

1939'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne felsefe asistanı olarak tayin edildi. Bu fakülteye bağlı Felsefe Enstitüsü'nün 1939-1942 yılları arasında direktörlüğünü yapan Olivier Lacombe'un asistanlığına getirildi. 1942'de *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı* adlı teziyle doçentliğe yükseldi. Aynı yıl Olivier Lacombe'un başkanlığında Aristo'nun eserlerini Türkçe'ye çevirmek üzere kurulan komisyonda yer aldı. Aristo'nun *Organon* adlı mantık külliyyatını dört yılda tam olarak ilk defa Türkçe'ye çevirdi. 1949'da *Metot Üzerine* adlı çalışmayla profesör unvanını aldı. 1953'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde kendisinin teklifiyle kurulan Felsefe ve Mantık Kürsüsü'nün başkanı oldu.

1954'te siyasete atılan Atademir, 1954-1960 yılları arasında iki dönem Demokrat Parti'den Konya milletvekili olarak parlamentoda görev yaptı. Bu süre içinde UNESCO ve Avrupa Konseyi nezdinde Türkiye'yi temsil etti. 1960 ihtilâlinin ardından tutuklanarak yaklaşık iki buçuk yıl Yassıada'da ve Kayseri'de hapiste kaldı. 1966 yılında çıkarılan siyasî aftan sonra üniversiteye döndü. 1968'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne felsefe tarihi hocasına tayin edildi, sekiz ay sonra da İlahiyat Fakültesi'ne dekan oldu. Ancak ülkedeki siyasî karışıklıkların etkisiyle fakültede yaşanan

Hamdi
Ragıp
Atademir

huzursuzluklar yüzünden 1970'te dekanlıktan istifa etti. İlahiyat Fakültesi'ndeki hocalığını sürdürürken 3 Mart 1976'da öldü.

Daha çok mantık sahasında çalışan Hamdi Ragıp Atademir akademik hayatının başından itibaren yöntem konusuna özel bir önem vermiştir. Hem klasik hem modern metinlere vâkıf olup eserleri döneminde yaygın olan indirgemecilikten uzaktır. Onun temel meselesi yeni fikir yapıları kurmak ve yeni sentezler oluşturmaktır. Ülkede felsefe eğitimi ve kültürünün geliştirilmesi gerektiğini düşündüğünden tercüme faaliyetine önem vermiş ve Batı dillerinden çeviriler yapmıştır. Çevirdiği eserlerle kendi telifleri arasında bütünlüyci bir ilişki görülür. Bu metinler o dönem için öğretici olduğu kadar Türkçe'de bir felsefe dilinin oluşmasına da önemli katkılar sağlamıştır. 1942 yılında Türk Dil Kurumu tarafından neşredilen *Felsefe ve Gramer Terimleri* adlı eserin hazırlık çalışmalarına katılmıştır. Aristo'nun *Organon* adlı eserini çevirirken hem eski hem öztürkçe kelimeler kullanarak eski-yeni çatışmasının yaşandığı bir dönemde uzlaşmacı bir yol benimsemiş, özellikle Türkçe'de bir mantık dilinin meydana gelmesi yolunda gayret sarfetmiştir. Tenkitçi yönü de bulunan Atademir'in Hilmi Ziya Ülken'in *Lojik Prensipleri ve Muasır Tenkit* adıyla Fransızca'dan çevirdiği eser için kaleme aldığı yazı Latin harfleriyle yazılan ilk mantık eleştirisi olma özelliği taşır.

Eserleri. Telif: 1. Filozoflara Göre Felsefe (Konya 1947). Bir tür antolojidir. Eserin önsözünde felsefenin ortaya çıkışı, felsefe kavramı ve felsefe telakkileri hakkında bilgi verilmektedir. Kitapta sadece Batılı filozoflara yer verilmiş, İslâm ve İslâm-Türk filozofları için ayrı bir eser kaleme alınacağı belirtilmiştir. **2. İlim ve Muhit** (Konya 1959). Hüseyin Köroğlu'nun "Bizde Niçin Âlim Yetişmez" başlıklı gazete yazısından hareketle kaleme alınmıştır. İlimin kaynağı, konuları, ilim zihniyeti ve ilim ortamıyla ilim adamı yetiştirmenin problemleri üzerinde durulan eser, Anadolu coğrafyasında âlim yetişmemesinin çevre ile olan ilişkisinin örneklendirildiği bir çalışmadır. **3. Demokrasi Üzerine** (Konya 1959). 1960 ihtilâli öncesinde yayımlanan eser, demokratik açıdan tek parti kuşatmacılığını eleştiren bildirge niteliğinde olup yazarın siyaset felsefesine dair görüşlerini içerir. **4. Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı** (Ankara 1974). 1942 yılında sunulan doçentlik tezinin basılmışı şeklidir. Aristo'nun mantık sistemine giriş

niteliğindeki eserde onun burhan teorisi irdelenmektedir.

Çeviri: 1. Eflâton, Phaidon (İstanbul 1943. Suut Kemal Yetkin ile birlikte, Léon Robin'in Fransızca tercümesinden). **2. Lacombe Brochard, Yanlış Üzerine Dene-me** (Ankara 1943). Çevirinin başında yer alan notta eserin 1939'da Türkçe'ye çevrildiği halde yeni terimlerin yerleştirilmesi için ikinci defa çevrildiği belirtilmekte ve Türkçe'de terimlerin yetersizliğinden şikâyet edilmektedir. **3. B. Groethuysen, Nietzsche ve Alman Felsefi Düşünüşüne Giriş** (İstanbul 1944). **4. Aristo, Organon I: Kategoriyalar** (Ankara 1947; *Organon*'un bu çevirisiyle aşağıdaki çevirileri Millî Eğitim Bakanlığı Yunan Klasikleri Serisi'nden yayımlanmıştır). J. Tricot'nun Fransızca tercümesinden yapılan çeviri Suat Sınanoğlu tarafından Yunanca aslyla karşılaştırılmıştır. Atademir çevirinin önsözünde Aristo'nun düşünce tarihindeki yeri ve İslâm-Türk düşüncesiyle ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. **Diğer çevirileri:** Aristo, *Organon II: Önerme* (Ankara 1947); Jean-Louis Destouches, *Lojistik* (Ankara 1947); Léon Veuthey, *Çağdaş Düşünce İçinde Mantık Meselesi* (Ankara 1948); Henri Poincaré, *Son Düşünceler* (Ankara 1948, Süleyman Ölçmen ile birlikte); *Bilim ve Metot* (İstanbul 1951, Süleyman Ölçmen ile birlikte); Porphyrios, *İsagoji* (Konya 1948, J. Tricot'nun Fransızca çevirisinden); Jules Lachelier, *Tümevarım'ın Temeli Hakkında* (Ankara 1949); *Organon III: Birinci Analitikler* (Ankara 1950); *Organon IV: İkinci Analitikler* (Ankara 1951); *Organon V: Topikler* (Ankara 1952); André Joussain, *İhtilâllerin Kanunu* (Konya 1965). Hamdi Ragıp Atademir'in bunların dışında henüz yayımlanmamış bazı eserleriyle çeşitli dergilerde (*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *Gerçek Yolu*, *Haksas*, *Hilâl* dergileriyle *Yeni Konya* gazetesi) makaleleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hamdi Ragıp Atademir, "Lojik Prensipleri ve Muasır Tenkit", *DTCFD*, II (1943), s. 102-106; a.m.f., "Antik Felsefe, Metinler ve Açıklamalar-Yayımlar Arasında Felsefe", a.e., VI/5 (1948), s. 443-445, 542-545; Ahmet Kocaçıl, *Hamdi Ragıp Atademir: Hayatı, Eserleri, Fikirleri* (mezuniyet tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi; Mustafa Arıkan, *Hamdi Ragıp Atademir: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Ankara 1998; Mehmet Fatih Doğrucan, *Hamdi Ragıp Atademir'de Felsefe, Mantık ve Bilim* (doktora tezi, 2013), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mustafa Namık Çankı, "Felsefe Terimleri", *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1942; Süleyman Hayri Bolay, "Profesör Hamdi

Ragıp Atademir", *AÜİFD*, XXI (1976), s. 440-444; Necati Öner, "Profesör Hamdi Ragıp Atademir", *Felsefe Dünyası*, sy. 35, Ankara 2002, s. 3-7; Kâzım Sarıkavak, "Hamdi Ragıp Atademir'in Mantık Anlayışı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII/1, Ankara 2003, s. 147-153.

RECEP ALPYAĞIL

ATAER, Yusuf Fahir

(1892-1967)

Celvetî-Bektaşî şeyhi, şair.

Üsküdar Tavaşi Hasanağa mahallesinde doğdu. Asıl adı Yûsuf Nizâmeddin'dir. Yusuf Fahir Baba diye tanındı. Celvetiyye tarikatının Hâşimiyye kolunun piri Hâşim Baba'nın üçüncü kuşaktan torunudur. Babası, *Mir'âtü't-turuk* ve *Mecmûa-i Tekâyâ* adlı eserleriyle tanınan Celvetî-Hâşimî şeyhi Bandırmalizâde Ahmed Münib Efendi, annesi Müzeyyen Anniş Hanım'dır. Yusuf Fahir, Üsküdar Ravza-i Terakkî Mektebi'nde başladığı öğrenimini Kadıköy Hamidiye Ortaokulu, Üsküdar ve Mercan liseleriyle Saint Maria Fransız Okulu'nda sürdürdü. Dönemin tanınmış hocalarından özel dersler alarak kendini yetiştirdi. Şehremini'ndeki Sâdî Dergâhı'nın son şeyhi Râşid (Er) Efendi ile birlikte Esad Erbilî'den *Fuşûşü'l-hikem* okudu. Bir ara, babasının postnişin olduğu Bandırmalizâde (Hâşim Efendi) Tekkesi'nin imamlık ve devirhanlık görevlerini yürüttü. Seyrüsülûkünü babasının yanında tamamladı. Büyük dedesi Hâşim Baba'nın yolundan giderek Bektaşîliğe intisap etti. Merdivenköy Bektaşî Dergâhı şeyhi Mehmed Ali Hilmi Dede'baba'dan nasip aldı. Daha sonra Çamlıcalı Ali Nutkî Baba'dan (Nûr Baba) Bektaşî icâzeti alarak "baba" oldu. Onun Bektaşîlik'ten mürsşidinin Osman Kemâlî Efendi olduğu (Kalafat, s. 178) ve Sa'diyye'den de icâzet aldığı şeklindeki bilgi doğru değildir. Ancak Kemâlî Efendi ile görüşüp dostluk kurduğu ve onun vefatına manzum bir tarih söylediği bilinmektedir (*Divân-ı Kemâlî'den Aşk Sızıntıları*, s. 178-179). 1918'de babasının vefatı üzerine Bandırmalizâde Tekkesi'nde irşad faaliyetine başladı; aynı zamanda meşihatı babasının uhdesinde olan Kadıköy Kuşdili'nde Fenerbahçe Stadi karşı-sındaki (Abdülbâki Efendi) Sâdî Tekkesi'nin şeyhliğini de üstlendi. Bu görevleri 30 Kasım 1925'te tekkelerin kapatılmasına kadar devam etti. Daha sonra Kadıköy Kızıltoprak'taki evine çekilen Yusuf Fahir Baba 12 Aralık 1967 Salı akşamı vefat etti. 14 Aralık Perşembe günü Kadıköy Osmanağa Camii'nde kılınan cenaze namazının